

УДК 340.136:614.4:339.923 (477)

А. Духневич,кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІТОСАНІТАРНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО НОРМ СОТ

Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції є одним з важливих напрямків забезпечення екологічної безпеки України та факторів, що визначають здоров'я української нації. Конституційне закріплення права громадян на екологічну безпеку (ст. 50) і визнання екологічної безпеки пріоритетним принципом державної політики України, важливим елементом і невід'ємною складовою національної безпеки держави актуалізує проблеми законодавчого забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо якості та безпеки сільськогосподарських товарів.

Стан дослідження. Науковий аналіз проблем державної аграрної політики і правового регулювання суспільних відносин у сфері сільського господарства здійснюється деякими вітчизняними вченими. Серед них варто назвати В. Носіка, В. Уркевича, В. Семчика, А. Статівку, О. Погрібного, Ю. Шемшученка та ін., праці яких слугували фундаментальною базою для подальшого дослідження питань, що розглядаються.

Метою статті є дослідження правового регулювання фітосанітарного контролю в Україні у відповідності до норм Світової організації торгівлі, система наукових поглядів і розробок з цієї проблеми.

Організація фітосанітарного контролю регулюється Наказом Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підка-

рантинних матеріалів» від 23.08.2005 р. № 414. Фітосанітарний контроль здійснюється з метою: охорони території країни від занесення або постійного проникнення карантинних організмів; виконання міжнародних обов'язків України, угод з карантину рослин, вимог договорів (контрактів); попередження проникнення шкідливих організмів як на територію України, так і за її межі; захисту споживачів від придбання заражених шкідниками, хворобами рослин та бур'янами підкарантинних матеріалів, у тому числі імпортованих, що можуть завдати значних збитків народному господарству та навколишньому середовищу України.

Відповідно до п. 1.2. Наказу Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 р. № 414 до фітосанітарних вимог належать: перелік карантинних зон, з яких заборонено вивіз підкарантинних матеріалів без карантинного сертифіката, обставини, що спричинили запровадження карантинного режиму, та час, з якого він запроваджений; назву карантинного організму (українською та латинською); опис організму; ознаки пошкодження рослин і рослинних продуктів; назву, сорт, породу тощо, які він пошкоджує; період протягом року, коли існує найбільша загроза поширення карантинного організму; вимоги до карантинного та фітосанітарного стану підкарантинних матеріалів та об'єктів; вимоги до фумігації (зnezараження), назву хімікатів (при умові їх використання при znezараженні), рівень їх концентрації та експозиція; строк дії фітосанітарного та каран-

тинного сертифікатів. При відправці на експорт враховуються також фітосанітарні вимоги, зазначені у контракті країни-імпортера, міжнародних конвенцій та угод. Фітосанітарні та карантинні сертифікати, які супроводжують кожен окрему партію підкарантинних матеріалів, що перевозяться в одному транспортному засобі, які засвідчують їх карантинний і фітосанітарний стан, визначаються органами Державної служби з карантину рослин України.

Підкарантинні матеріали дозволяється ввозити в Україну за наявності карантинного дозволу на імпорт (транзит), який видає Головна державна інспекція з карантину рослин. Увезення підкарантинних матеріалів дозволяється у супроводі оригіналу фітосанітарного сертифіката, який видається державним органом з карантину і захисту рослин країни-експортера, який засвідчує фітосанітарний стан вантажу. До критеріїв, за якими може бути відмовлено в наданні карантинного дозволу, належать: порушення карантинних вимог при здійсненні ввезень; надходження матеріалу з регіонів країн, де поширені організми, що є карантинними для України та щодо яких неможливе чи неефективне проведення знезараження; увезення не збігається з дозволеними строками та географічним розташуванням місць використання (фітосанітарний стан областей); відсутність можливості розміщення насінневого або садивного матеріалу для карантинної перевірки на приховану зараженість; сорти або гібриди насінневого та садивного матеріалу не внесені до Державного реєстру сортів рослин України, придатних для поширення в Україні.

Фітосанітарне регулювання на сучасному етапі міжнародних відносин досягається не лише заборонаю ввезення, але й низкою додаткових вимог і правил. Якщо рослинна продукція імпортується із країн і зон часткового поширення карантинних організмів, то на полях вирощування має проводитись повний комплекс захисних заходів куль-

тури, а кінцева продукція не повинна у явній чи прихованій формі бути зараженою карантинним організмом. Це встановлюється спеціальною експертизою (ентомологічною, гельмінтологічною, мікологічною, бактеріологічною, вірусологічною, гербологічною) та посвідчується фітосанітарним карантинним сертифікатом. За таких умов органи карантину рослин країни-імпортера видають карантинний дозвіл на імпорт. При перетинанні кордону продукція підлягатиме обов'язковому карантинному огляду і експертизі із видачею карантинного свідоцтва [1, с. 85].

Відповідно до п. 2.8. Наказу Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 р. № 414 вивезення підкарантинних матеріалів (за винятком тих, які підлягають знищенню) за межі територій пунктів пропуску всередину країни дозволено тільки за наявності карантинного дозволу, де визначені місця призначення, умови та місця використання чи реалізації підкарантинних матеріалів, а також карантинного сертифіката, який видається на кожен транспортну одиницю у чотирьох примірниках: перший і другий віддаються вантажовласнику, третій надсилається в держінспекцію з карантину рослин за місцем використання вантажу як донесення, четвертий зберігається та фіксується на ППКР в журналі реєстрації проведення фітосанітарного контролю та видачі карантинних сертифікатів як документ суворої звітності.

Відповідно до п. 4.1. Наказу Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 р. № 414 підкарантинні матеріали і об'єкти вивозяться за межі України в режимі експорту у супроводі фітосанітарного сертифіката, виданого державним інспектором з карантину рослин, із зазначенням їх походження та адреси закордонного вантажоотримувача. Фітосанітарний сертифікат видається на кожен партію підкарантинних матеріалів, що експортуються у відповідності до вимог Продовольчої і сільськогосподарської організації

Організації Об'єднаних Націй (ФАО ООН), діючих міжнародних угод з карантину та захисту рослин країн торговельних партнерів, які ратифіковані Україною, та вимог країн-імпортерів. Фітосанітарний сертифікат засвідчує відсутність у підкарантинних матеріалах карантинних та інших шкідливих організмів [2].

Згідно зі ст. 5 Міжнародної конвенції про захист рослин, кожна договірна сторона вживає заходів з проведення фітосанітарної сертифікації з метою забезпечення того, щоб експортовані рослини, рослинні продукти й інші регульовані об'єкти та їхні вантажі відповідали запису, що посвідчує. Кожна договірна сторона вживає заходів щодо видачі фітосанітарних сертифікатів відповідно до таких положень: (а) огляд й інші пов'язані заходи, які ведуть до видачі фітосанітарних сертифікатів, проводяться тільки офіційною національною організацією із захисту рослин або під її керівництвом. Фітосанітарні сертифікати видаються посадовими особами, технічно кваліфікованими й належним чином уповноваженими на те офіційною національною організацією із захисту рослин діяти від її імені й під її контролем, за умови, що ці особи володіють знаннями й інформацією, які дають можливість органам договірних сторін, що імпортують, з упевненістю приймати такі фітосанітарні сертифікати як документи, що заслуговують на довіру; (б) фітосанітарні сертифікати або їхні електронні еквіваленти у тих випадках, коли вони приймаються заінтересованою договірною стороною, що імпортує, повинні відповідати встановленому зразку. Ці сертифікати повинні заповнюватися і видаватися з урахуванням відповідних міжнародних стандартів; (с) незавірені зміни або підчищення позбавляють сертифіката чинності.

Кожна договірна сторона зобов'язується не вимагати, щоб вантажі рослин або рослинних продуктів чи інших регульованих об'єктів, що імпортуються на її територію, супроводжувалися фіто-

санітарними сертифікатами, що не відповідають встановленим зразкам. Будь-які вимоги щодо додаткових декларацій повинні бути технічно обґрунтовані.

Вимоги стосовно імпорту встановлено в ст. 7 Міжнародної конвенції про захист рослин. Відповідно до її положень з метою запобігання введенню до складу рослинного світу і/або поширенню регульованих шкідників на своїх територіях, договірні сторони мають суверенне право регулювати ввезення рослин, рослинних продуктів й інших регульованих об'єктів відповідно до застосованих міжнародних угод і з цією метою можуть: (а) вимагати і приймати фітосанітарні заходи щодо ввезення рослин, рослинних продуктів й інших регульованих об'єктів, у тому числі, наприклад, огляд, заборону на імпорт і обробку; (б) відмовляти у ввезенні або затримувати, або вимагати здійснення обробки, знищення або вилучення з території договірної сторони рослин, рослинних продуктів й інших регульованих об'єктів або їхніх вантажів, що не відповідають фітосанітарним заходам; (с) забороняти або обмежувати переміщення регульованих шкідників на їхні території; (д) заборонити чи обмежувати переміщення на свої території агентів біологічної боротьби й інших організмів, що мають фітосанітарне значення, про які твердять, що вони є корисними.

Також важливим етапом у забезпеченні безпеки сільськогосподарської продукції є прийняття Кодексу поведінки по поширенню і використанню пестицидів [3]. У порівнянні із аналогічним Кодексом 1985 року, цей Кодекс встановлює більш жорсткі стандарти по використанню пестицидів і дає чіткіші вказівки урядам, працівникам сільського господарства, промисловості і торгівлі, а також підприємствам харчової промисловості, споживачам та спрямований, перш за все, на країни, що розвиваються, оскільки ці країни збільшують використання пестицидів та отруень на них припадає 95% від загальносвітового показника.

Регламент ЄС № 285/97 від 27 січня 1997 р. щодо нових видів харчової продукції та їх інгредієнтів. Міжнародні стандарти з фітосанітарних заходів (МСФЗ) листопад, 1997 року, частково змінені в 2002 році [4], встановлюють процедуру фітосанітарної сертифікації, вимоги до персоналу, процедури огляду при реекспорті рослин чи продукції з них. Варто зауважити, що принцип простежуваності передбачений і у цих стандартах – Національна організація з карантину рослин повинна мати можливість відстежувати вантажі та їх сертифікацію протягом усіх стадій їх виробництва, обслуговування і транспортування до місця експорту. Ці стандарти підготовлені Секретаріатом Міжнародної конвенції із захисту рослин як частина всесвітньої програми політики та технічної підтримки стосовно карантину рослин Організації з питань продовольства та сільського господарства ООН (ФАО). Ця програма надає членам ФАО та іншим зацікавленим сторонам ці стандарти, вказівки та рекомендації щодо гармонізації фітосанітарних заходів на міжнародному рівні з метою спрощення торгівлі та уникнення застосування невиправданих заходів, які могли б чинити перешкоди для торгівлі. МСФЗ являють собою стандарти, вказівки та рекомендації, визнані основою фітосанітарних заходів, що застосовуються членами Світової організації торгівлі (СОТ) в рамках Угоди про застосування санітарних і фітосанітарних заходів. Країнам, які не є учасниками МКЗР, також рекомендовано дотримуватись цих стандартів. Вони розповсюджуються і через регіональні організації в цілому світі.

В Україні проблеми фітосанітарного контролю досі не усвідомлюють належним чином. Державні контролюючі органи не досягають бажаних результатів в боротьбі з карантинними організмами. Проте пристосування сільського господарства країн, які хочуть стати членами ЄС до його вимог означає модернізацію сільськогосподарського виробництва, яка передбачає удоско-

налення аграрної структури, зростання ефективності і конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [5, с. 65].

Одна з основних вимог СОТ до фітосанітарних заходів країн полягає в їх «технічній обґрунтованості». Фітосанітарні заходи, що не були технічно обґрунтовані, розглядаються як «невиправдані бар'єри в торгівлі». Країни-експортери рослин та рослинної продукції мають право опротестувувати в СОТ фітосанітарні заходи країн-імпортерів, що не були «технічно обґрунтовані». Технічним обґрунтуванням заходів з карантину рослин служить аналіз фітосанітарного ризику. Саме грамотно проведений відповідно до міжнародних норм і ретельно запрофільований аналіз фітосанітарного ризику є обґрунтуванням для включення виду шкідника або хвороби рослин або бур'яну до переліку карантинних шкідливих організмів, а також для застосування щодо нього карантинних заходів [6, с. 2].

Сьогодні основна конкурентна перевага українського АПК щодо розвинутих країн – нижча собівартість сільськогосподарської продукції. Потенційне підвищення дуже низької урожайності сільськогосподарських культур здатне посилити цю конкурентну перевагу [7, с. 90]. Сучасний курс аграрної політики України доцільно спрямувати на розроблення концепції системи державного регулювання сільського господарства в інтеграційних умовах та державну підтримку виробництва стратегічних видів продукції сільського господарства.

Перспективи розвитку АПК України необхідно визначити за трьома основними наслідками: збільшити обсяги виробництва якісної сільськогосподарської продукції, підвищивши в той же час продуктивність та вдосконалити аграрні зовнішньоекономічні відносини.

З урахуванням геостратегічних завдань України, досвіду здійснення державної стратегії продовольчої безпеки важливо переосмислити концепцію національних інтересів Украї-

ни, оцінити нові виклики та загрози економічної безпеки і на цій основі підготувати нову державну стратегію [8, с. 600]. Недосконалість українських стандартів спричиняє відсутність об'єктивної інформації про вимоги світового ринку і впливає на фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників. Нерідко іноземні трейдери закупають продовольство на нашому внутрішньому ринку за цінами нижчих якісних категорій і згодом реалізують його в інших регіонах як високосортне. Застосування міжнародних стандартів якості до української продовольчої пшениці іноді дозволяє реалізовувати її на експорт тільки як фуражну культуру.

Обираючи стратегію стосовно стандартів харчових продуктів, Україна може розглядати такі альтернативи: 1) відмовитись від просування своєї продукції на ринки, де стандарти якості занадто високі та вимагають значних витрат для їх досягнення; 2) впливати на встановлення стандартів шляхом двосторонніх домовленостей або в рамках СОТ чи Комітету з фітосанітарних заходів; 3) погодитись із сучасними стандартами та забезпечити здійснення необхідних кроків стосовно юридичних, адміністративних і організаційних заходів для досягнення цих стандартів [9, с. 109].

В Україні необхідно забезпечити впровадження щорічно не менше 200 національних стандартів на сільськогосподарську і продовольчу продукцію, гармонізованих з європейськими та міжнародними вимогами [10, с. 154]. Необхідною є подальша розробка технічних, санітарних, фітосанітарних, екологічних стандартів та посилення контролю щодо їх дотримання як імпортерами, так і вітчизняними товаровиробниками.

Фітосанітарні заходи направлені на захист здоров'я рослин від шкідників. Застосування фітосанітарних заходів відповідно до вимог СОТ дозволить виробляти якісну, екологічно безпечну та чисту сільськогосподарську продукцію

рослинництва, яка відповідатиме міжнародним стандартам.

Фітосанітарні заходи являють собою обов'язкові до виконання вимоги і процедури, що встановлюються з метою захисту сільськогосподарської продукції та сировини рослинного походження від ризиків, що виникають у зв'язку з проникненням, закріпленням або розповсюдженням шкідливих організмів, захворювань, переносників хвороб або хвороботворних організмів, у тому числі в разі перенесення або розповсюдження їх рослинами, з продукцією, вантажами, матеріалами, транспортними засобами, за наявності забруднюючих речовин, токсинів, шкідників, бур'янів.

Встановлено, що одним з перспективних напрямів організаційно-правового забезпечення застосування фітосанітарних заходів в Україні є забезпечення якості, конкурентоспроможності та екологічної безпеки сільськогосподарської продукції рослинництва шляхом: розвитку органічного землеробства, посилення державного контролю за використанням пестицидів та агрохімікатів, обмеженням використання генетично-модифікованих організмів, державної підтримки виробництва екологічно чистої та безпечної сільськогосподарської продукції, гармонізації національних стандартів якості продукції рослинництва з міжнародними.

Ключові слова: СОТ, торгівля, Держави-члени СОТ, гармонізація, правові норми СОТ.

У статті проводиться теоретико-прикладне дослідження організаційно-правового забезпечення застосування в Україні санітарних та фітосанітарних заходів у відповідності з вимогами Світової організації торгівлі. Здійснюється аналіз юридичної літератури, досліджується поняття «екологічна безпека сільськогосподарської продукції». Розкривається організаційно-правовий механізм забезпечення вико-

нання Україною зобов'язань щодо якості та безпеки сільськогосподарських товарів.

В статтє проводиться теоретичне дослідження організаційно-правового забезпечення застосування в Україні санітарних і фітосанітарних заходів в відповідності з вимогами Всесвітньої торгової організації. Здійснюється аналіз юридичної літератури, досліджується поняття «екологічна безпека сільськогосподарської продукції». Розкривається організаційно-правовий механізм забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо якості та безпеки сільськогосподарських товарів.

The article deals with the theoretical applied research of the organizational and legal enforcement of the sanitary and phytosanitary measures in Ukraine according to the requirements of World Trade Organization. The analysis of legal literature on research of the definition of ecological safety of agricultural products are developed. The organizational legal enforcement mechanism Ukraine's obligations of the quality and safety of agricultural products are presented.

Література

1. Омелюта В.П. Концептуальні основи фітосанітарного карантину / В.П. Омелюта, Л.А. Пилипенко // *Захист і карантин рослин* – 2004. – Вип. 50. – С. 83–90.

2. Про затвердження Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів : Наказ Міністерства аграрної політики України від 23.08.2005 р. № 414, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 вересня 2005 р. за № 1121/11401 // *Офіційний*

вісник України. – 2005. – № 40. – С. 182, стаття 2571, код акту 33952/2005.

3. Кодекс поведінки по поширенню і використанню пестицидів (Рада Всесвітньої організації продовольства (м. Рим 28 жовтня – 2 листопада 2002р.) [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.esoaccord.org/pop/2003/0107.htm>.

4. Міжнародні стандарти з фітосанітарних заходів (МСФЗ). Система сертифікації на експорт / Укрдержголовкарантин – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.golovderzhkarantin.kiev.ua>.

5. Микитюк В.М. Загальнодержавні та регіональні аспекти проблеми продовольчої безпеки в контексті європейської інтеграції та вступу України до СОТ / В.М. Микитюк, О.В. Скидан // *Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету* / За ред. В.Г. Ткаченко. – Луганськ : Вид-во ЛНАУ, 2004. – № 34 (46). – С. 64–68.

6. Орлинский А.Д. Анализ фитосанитарного риска в России : автореф. дисс. ... д-ра биолог. наук : спец. 06.01.11 / А.Д. Орлинский. – М., 2005. – 34 с.

7. Кособоков О. Аграрний аспект вступу України до СОТ / О. Кособоков // *Збірник наукових праць*. Вип. 45 / Відп. ред. В.Є. Новицький. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2005. – С. 87–97.

8. Шабінський О.В. Продовольча безпека: внутрішні та зовнішні загрози / О.В. Шабінський // *Економіка: проблеми теорії та практики* : Збірник наукових праць. – Випуск 193 : В 5 т. – Т. II. – Дніпропетровськ, 2004. – С. 596–600.

9. Григоренко Ю.О. Екологічні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції в контексті норм та стандартів СОТ / Ю.О. Григоренко // *Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільськогосподарства : Економічні науки*. Вип. 53. – Харків, 2007. – С. 107–113.

10. Лозинська Т.М. Наслідки входження України до Світової Організації Торгівлі для аграрного сектора / Т.М. Лозинська // *Збірник наукових праць Харківського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президенті України*. – 2005. – № 3. – С. 148–156.

